

KULTURMILJØER i Allerød Kommune

Det følgende er en samling af noter fra det arbejde, der har dannet grundlag for udpegningerne i kommuneplanens afsnit om kulturhistorie.

Notatet indeholder også henvisninger til flere hjemmesider, hvor man kan læse mere om de udpegede områder og bygninger.

KOLLERØD LERGRAV

Hammersholt Teglværk, der ligger lige på den anden side af grænsen til Hillerød Kommune, hentede ler i lergraven sydøst for Kollerød Landsby. En "skinnevej" = tipvognsspor ses på Målebordsblade fra 1915 til 1961.

Lergraven startede øst for Kollerød og flyttede over Gl. Kollerødvej. I dag er der den fine sø ved "Lange Hus" og moseområdet øst for Kollerød.

Tipvognssporet gik videre ned forbi Røglegård til Maglebjerg, hvor lergraven stadig ligger som en fugtig lavning.

Erik V. Pedersens hjemmeside: <http://evp.dk/index.php?page=hammersholt-teglvark>

BØRSTINGERØD – BØRSTINGERØD MOSE – ENGHAVEN – HVIDESTENS MARKER

Landsbyen *Børstingerød* er sammenvokset med Hammersholt, der ligger i Hillerød Kommune. Damgården og Damhuset samt gadekæret udgør et idyllisk landsbymiljø.

Børstingerød Mose med spor efter tørvegravning blev fredet i 1972 (fredningskendelse 1977). Man kan stadig på matrikelkort se, hvordan mosen var inddelt i lange smalle tørvelodder, som tilhørte gårdene.

Lillerød Enghave var også inddelt i lange smalle (eng)lodder, hvor man høstede hø og kreaturerne efterfølgende gik på græs. Takket være, at Serum instituttet i 1938 købte gårdene Toftehave og Hvidesten og brugte markerne til græsning, fører *Hvidestens marker* stadig landbrugslandet helt ind til midten af landsbyen ved kirken.

Andre vigtige kulturspor er Frederik II's kanal, hvor bl.a. Søgrøften er bevaret, og den hellige kilde ved Hvidesten.

TOKKEKØB HEGN MED DYSSEBYGDEN

Området er fyldt med hulveje (oldtidsstier) og velbevarede gravanlæg (dysser og gravhøje) fra bondestenalderen (4.000-1.700 f. Kr.)

Dæmpegård er gammel skovridergård. Der har ligget et teglværk ved gården i midten af 1700-tallet, og der har været gravet ler både syd (tidligst) og øst for gården. Lergravene er nu smukke småsøer.

Dæmpegård-sletten syd og vest for gården er en stor blomstereng. *Kongedyssen* er en meget stor og smuk dysse fra omkring 3.400 f. Kr., som Frederik den 7. har udgravet (deraf navnet Kongedyssen).

Tæt på Stumpedyssevej ligger *Lerelte-stenen*, der er en kæmpe stenblok efterladt af isen. Den har navn efter landsbyen *Gl. Lerelte* (ler + skov), der også har givet navn til den vrangt bøg *Lereltebøgen*.

Ved den sydlige ende af Lereltevej ved Vildtmestervej står en mindesten over to frihedskæmpere fra Amager, der blev myrdet af en HIPO-gruppe den 15. april 1945 og smidt i grøften bag mindestenens plads.

På den store bakke i Tokkekøb Hegn gjorde kulsvierne holdt på vejen til København.

Naturstyrelsens hjemmeside:

http://naturstyrelsen.dk/media/137044/9_tokkekob-hegn_web_050515.pdf
<http://naturstyrelsen.dk/naturoplevelser/naturguider/tokkekoeb-hegn/>

Allerød Kommunes hjemmeside:

http://www.alleroed.dk/Borger/Kultur/Fritid/Naturomrader/Skove/Tokkekob_Hegn

SANDHOLM

Sandholmlejren blev opført 1910-1912 på gården Sandholms jorder til en rekrutbataljon. Lejren startede som teltlejr i 1910, og bygningerne kom til fra 1911-1912. I 1945 flyttede Livgarden ind i Sandholmlejren, der blev gennemgribende renoveret i starten af 1950'erne. I 1985 flyttede Livgarden til Høveltelejren, og allerede samme år blev Sandholmlejren indrettet til Røde Kors Flygtningecenter.

Skov- og Naturstyrelsens hjemmeside:

<http://www2.sns.dk/udgivelser/2008/978-87-7279-753-3/html/kap06.htm>

ALLERØD TEGLVÆRKS ARBEJDERBOLIGER – TEGLVÆRKSHUSE

Det lille ledvogterhus og arbejderboligerne i vinklen mellem Nordbanen og Sortemosevej er stadig bevaret. I ledvogterhuset boede ledvogteren, der før forlængelsen af Sortemosevej til Lillerød passede Nordbanens krydsning af Allerødvej. Arbejderboligerne ved Allerød Teglværk (nu XL-Byg på Sortemosevej) husede en del af teglværkets arbejdere. Resten boede i 'Polakkasernen' (Det hvide Hus), der lå tættere på Ny Allerødgård eller havde egne boliger. Teglværkshusene på Vestre Teglværksvej 9 og 11 var også arbejderboliger til Allerød Teglværk. Ved fodgængertunnelen ligger også et ledvogterhus. Leddet benyttedes af teglværksarbejdere og kirkegængere (kirkestien).

Ny Allerødgård ligger på spidsen af bakken og her boede teglværksejeren.

Erik V. Pedersens hjemmeside: <http://evp.dk/index.php?page=allerod-teglvark>

BLOVSTRØD TEGLVÆRK

Af selve Blovstrød Teglværk er der kun en værkstedsbygning, en remise og Pottemageriet tilbage. Derudover ligger der nogle bleggule bygninger, hvor der var funktionærboliger og kontor. Blovstrød Teglværk blev bygget i begyndelsen af 1870'erne og var først i 1900-tallet et af Nordens største teglværker. I 1960'erne og 70'erne aftog produktionen og flere bygninger blev revet ned. Produktionen af glaserede og blådæmpede sten fortsatte i Pottemageriet frem til 1982, men inden da havde Allerød Kommune i 1977 købt den resterende del af Blovstrød Teglværk. Teglværket lukkede endeligt i 1982.

Blovstrødbanen har overtaget de bevarede tipvognsspor anlagt nye spor på værkets område og op til Blovstrødhallen. Teglværkshuse på Vestre Teglværksvej: se Allerød Teglværk

Blovstrødbanens hjemmeside: http://blovstrodbanen.dk/banen/?page_id=221

Erik V. Pedersens hjemmeside: <http://evp.dk/index.php?page=bloustrud-teglvark>

Fonden for oldtidsstier: <http://www.oldtidsstier.dk/tegl/>

HØVELTELEJREN

Da Livgarden overtog Høveltelejren i 1985, blev alle bygninger undtaget hovedvagten og administrationsbygningen nedrevet, bl.a. for at få en eksercerplads af samme størrelse som Amalienborg Slotsplads.

Under 2. verdenskrig var Høveltegaard hjemsted for Schalburgkorpset og fra 1944 også for HIPO-korpset.

Skov- og Naturstyrelsens hjemmeside:

<http://www2.sns.dk/udgivelser/2008/978-87-7279-753-3/html/kap06.htm>

Wikipedia om Høveltegaard: <https://da.wikipedia.org/wiki/H%C3%B8velteg%C3%A5rd>

KATTEHALE MOSE

Mosen var oprindeligt en del af Blovstrød Præstegårdslod, men er nu ejet af Allerød Kommune. Der er en del gamle tørveskær i området og småsøer, der stammer fra dødishuler. Mosen er fredet og udpeget til Natura 2000 område og er ansvarsområde for bl.a. stor kærguldsmed. Mosen er naturplejet med genskabte løvenge. Lerspor fra Allerød Teglværk (nu sti).

Danmarks Naturfredningsforening:

<http://www.fredninger.dk/fredning/alleroed-soe-kattehale-mose/>

Naturstyrelsen og Allerød Kommune:

http://svana.dk/media/198605/137_kattehale_mose_handleplan.pdf

Vestrehus: <http://www.vestrehus.dk/perler/alleroedsoebilleder.htm>

FUGLERUPGÅRD-SOLEVAD

På Fuglerupgårds jord, nærmere sagt i Brudevælde mose, blev der i 1797 fundet 6 lur fra bronzealderen. Det er verdens første og største lurfund, og 5 af lurerne kan i dag ses på Nationalmuseet i København. Den sjette lur blev i 1845 givet til den russiske kejser og findes i dag på Eremitagemuseet i Sankt Petersborg.

I området findes flere bronzealderhøje, bl.a. Hedehøj, der ligger højt på en fladbakke.

LAFAKs hjemmeside: <http://www.lafak.dk/lyngbog/lurplanc.pdf>

BORRE VOLDSTED/LANGESØHUS

Borre Voldsted eller Langesøhus ligger ca. 100 meter syd for Uggeløse Skov og godt en kilometer vest for Krogenlund. I dage er der kun ubetydelige rester tilbage efter den middelalderlig herregård, der lå på et næs ude i Langsøen, nu i Langsødalen ved Uggeløse Skov.

Gården har tilhørt Hvideslægten, og på Rigsarkivet har de et enkelt brev, der er skrevet på Langesøhus. I begyndelsen af 1880'erne påbegyndte den daværende ejer fra Mørdrupgård en afgravning og udjævning af banken, der fortsatte til langt op i 1900-tallet, og voldstedet blev først fredet i 1940'erne. I dag er der kun resterne af midterbanken tilbage af Hvideslægten borganlæg fra midten af 1200-tallet, der oprindeligt havde både vold og grav.

Kulturstyrelsen: <http://www.kulturarv.dk/fundogfortidsminder/Lokalitet/93832/>

KROGENLUND

Bebyggelse langs Krogenlundvej mellem de tørlagte Kedelsø og Langsø ved Fryne Bro. Meget naturskønt område med bevaringsværdige huse. Gammelt, smukt og forfaldent pumpehus minder om tørlægningen af søerne.

Ved Fryne Bro lå bryggeriet i Krogenlund, Uggeløse Bryggeri (eller Frynebryggeriet) i den lange bygning øst for vejen i den nordlige dalbund. Bryggeriet bryggede hvidtøl 1852-1929. Hvidtøllet skal efter sigende have haft ekstra god kvalitet på grund af ypperligt vand fra de omliggende kilder i tunneldalen.

Foreningens Naturparkens venner: <http://www.fnv.dk/ture/tur12.html>

BASTRUP RUIN – BASTRUP LANDSBY

Bastruptårnet ligger ved bredden af Bastrup Sø, nær hovedvandskellet mellem Bastrup Sø og Burre Sø. Igennem dette pas kunne man gå forholdsvis tørskoet, når man i middelalderen skulle fra Roskilde op til Nordsjælland. Tårnet er med sine tykke mure det stærkest befæstede, vi kender fra Danmarks middelalder. Det er ret sikkert bygget i begyndelsen af 1100-tallet, men vi ved ikke, hvor længe det har været i brug.

Allerød Kommunes hjemmeside:

http://www.alleroed.dk/Borger/Kultur/Fritid/Naturomrader/Fredede%20omr%C3%A5der%20velegnet%20til%20naturudflugt/Bastrup_Ruin

Danmarks Naturfredningsforening:

<http://www.fredninger.dk/fredning/bastrup-ruin/>

Naturstyrelsen:

<http://naturstyrelsen.dk/naturoplevelser/naturguider/buresoe/historie/>

LYNGE GRUSGRAV

Fra 1890'erne har 'Farum Kalkværk A/S' gravet og brændt kalk i område, og i 1900 og syv år frem fungerede en bane fra Nymølle til Lillerød station. Da Slangstrupbanen åbnede i 1906, blev det meget lettere at bruge den til transport til hovedstaden og kalkbanen lukkede. Der er dog stadig spor af kalkbanens tracé sydøst for Kratbjerg i Ravnholt.

I 1909 blev 'Farum Teglværker, Sten- og Gruskompagni A/S' optaget i Aktieselskabsregistret, men kalkgravningen fortsatte i mindre målestok helt frem til 1930'erne. Nymølle Teglværk udnyttede lerforekomsterne i Høveltebjerg, og værket fungerede frem til 1943, hvor det lukkede på grund af brændselsmangel. Efter krigen kom det ikke i gang igen og bygningerne blev revet ned. Resterne af teglværksovnene findes stadig dybt nede i 'Bjerget'.

Grusgravningen i den store grav med søerne startede i stor stil og efterhånden med gravning under grundvandsspejlet i den hektiske byggetid efter 2. verdenskrig.

Gravningen er nu stoppet og området ligger som et naturområde, der blandt andet kan bruges til forskellige rekreative formål.

Allerød Kommune:

http://www.kommuneplan.alleroed.dk/download/endelig_redegoerelse.pdf

GRUSGRAVEN VED BARRESØVEJ

Bregnebjerggård Grusgrav er en mindre tidligere grusgrav, der stadig bruges til forskellige erhvervsaktiviteter.

GRUSGRAVEN VED DRIVE-IN BIO

Dette var den første grusgrav, som blev åbnet omkring 1900, da man gennem maskinkraft (tipvogne) fik mulighed for at grave et hul i jorden. Også her gravede man under grundvandsspejlet, og da den var tømt i 1954, flyttede man indvindingen af grus over på nordsiden af Slingerupvejen.

Graven anvendes nu til Drive in bio og put and take fiskeri.

Erik V. Pedersens hjemmeside: <http://evp.dk/index.php?page=farum-grus--stenvark>

HESTETANG – TERKELSKOVEN

Her har der været gravet og brændt kalk – muligvis helt tilbage til 15-1600-tallet. Det er beskrevet (Thustrup), at staten startede kalkgravning her omkring 1750 og fortsatte over 100 år. I den periode var kalkgraven en væsentlig leverandør til København, bl.a. det andet Christiansborg. Kalken var løse kalkboller i grus som gruset ved Nymølle. Det blev brændt i en håndfuld kalkovne langs Mølleåen.

Der har ligget to vandmøller på Hestetangsåen (nuværende Mølleåen), hvoraf den nederste lå i Uggeløse sogn. Der er nu kun en rest af mølledammen tilbage. En senere mølle Terkel Jensen (død 1725) har givet navn til Terkelskoven, som han genplantede efter svenskernes hærgen. Navnet Nymølle skyldes, at en vindmølle afløste vandmøllerne. (Se: "Lyng gennem 900 år" – Lokalhistorisk Arkiv og Forening i Allerød Kommune 1985).

Naturstyrelsen: http://naturstyrelsen.dk/media/nst/67289/107_FarumLillevang.pdf

Egedal leksikon: <http://egedalleksikon.dk/index.php/Hestetangsm%C3%B8ller>

Se også:

<http://www.lafak.dk/>

Lokalhistorisk Arkiv og Forening i Allerød Kommune.